

РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

УДК 336

І.В. Алексєєв, О.П. Волошин*

Національний університет “Львівська політехніка”,

*Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

МАКРОЕКОНОМІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ І РОЗВИТКУ ПФГ

© Алексєєв І.В., Волошин О.П., 2003

Аналізуються проблеми створення та функціонування промислово-фінансових груп в Україні, розглядається можливість створення транснаціональних промислово-фінансових груп в межах СНД.

This article devoted for problems of industrial-finance group constructing and functions in Ukraine, investigation problem of formed the international industrial-finance group in CIS.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема промислово-фінансових груп (ПФГ) є важливою для розвитку економіки України, оскільки об'єднання в єдиному комплексі виробничих структур з фінансово-кредитними установами є сприятливою умовою для забезпечення інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Промислово-фінансові групи (ПФГ) відіграють важливу роль у розвитку економіки високорозвинутих країн світу. У США основу промисловості становлять приблизно 100 багатогалузевих корпорацій, що являють собою високоінтегровані ПФГ. На них припадає від 45 % робочої сили і до 60 % інвестицій. В Японії частка шести найбільших сюданів становить 14–15 % ВВП. Із введенням у дію Закону про промислово-фінансові групи (від 21.11.1995 р.) в Україні з'явилася правова основа створення такого виду об'єднань. Ця база не є достатньою для повноцінного функціонування названих структур, проте стала важливим кроком на шляху їх визнання як повноправної організаційно-правової форми господарювання в Україні. Ефективне використання ПФГ з метою реалізації структурної перебудови економіки держави залишається нагальною проблемою теорії і практики. Сама будова об'єднань такого типу є сприятливою для впровадження інноваційних та інвестиційних проектів і програм [3, 4]. До складу таких об'єднань можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові та проектні установи, інші установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку. Такі угруповання створюються за рішенням Уряду України на певний термін з метою організації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва, включаючи програми згідно з міждержавними угодами, а також виробництва кінцевої продукції [5–8].

Цілі статті. Проаналізувати проблеми створення та функціонування промислово-фінансових груп в Україні, розглянути можливість створення транснаціональних промислово-фінансових груп у межах СНД.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виникає очевидне запитання: чому після восьми років дії в Україні закону про ПФГ сьогодні ми не можемо нарахувати багато прикладів таких об'єднань? Адже перевага у створенні ПФГ як для учасників, так і для розвитку економіки загалом є очевидною. Головне підприємство та учасники ПФГ звільняються від сплати ввізного мита і митних зборів у разі імпортування проміжної продукції, від сплати вивізного мита і митних зборів у разі експорту проміжної продукції. Оподаткування проміжної та кінцевої продукції ПФГ здійснюється згідно з чинним законодавством України. Очевидною є також перевага для банку, який є учасником ПФГ, оскільки на нього не поширюється обмеження щодо внесків комерційних банків до статутних фондів інших підприємств та організацій, які встановлені Законом України “Про банки і банківську діяльність” [1], у частині інвестування коштів у розроблення або розвиток і модернізацію виробництва кінцевої та проміжної продукції ПФГ. Можна висловити припущення, що формування національних ПФГ в Україні ще не знайшло адекватного відображення у макроекономічному плануванні. Відсутнє прогнозування щодо формування такого типу угруповань у промисловості, аграрному і будівельному секторах економіки, наслідків появи на національному ринку транснаціональних корпорацій. Саме проблема макроекономічного планування є актуальною для сьогоднішньої побудови та розвитку ПФГ в Україні.

Пропозиції щодо вирішення досліджуваної проблеми. Починати розгляд проблеми макроекономічного планування щодо створення ПФГ необхідно з аналізу причин недостатньої уваги до цієї проблеми або ігнорування світового досвіду. Можливо, відповідь на зазначені запитання заховано у порядку створення ПФГ [2]. Вимоги, які поставлені перед ініціаторами створення такого об'єднання, можуть видатись надто важкими щодо виконання. Адже рішення про реєстрацію об'єднання та надання йому статусу ПФГ приймається Кабінетом Міністрів України. Серед документів, які подаються на ім'я прем'єр-міністра України, повинні бути висновки відповідного галузевого міністерства чи відомства, Фонду державного майна України, Антимонопольного комітету України щодо доцільності створення ПФГ стосовно техніко-економічного обґрунтування та Генеральної угоди. Ці процедури є достатньо трудомісткими, вимагають тривалого опрацювання документів і отримання узгоджень. Разом з цим, Кабінет Міністрів України приймає до розгляду проекти створення ПФГ лише за умови, що розрахунковий обсяг реалізації кінцевої продукції ПФГ буде еквівалентним сумі сто мільйонів доларів США за рік, починаючи з другого року після утворення. Щоправда, своїм Указом Президент України надав право створювати ПФГ при менших обсягах виробництва. Однак складності процедури реєстрації залишаються. Окрім того, терміни розгляду проекту створення ПФГ: три місяці – у разі участі українських головного підприємства та учасників, шість місяців – у разі розгляду проекту транснаціональної ПФГ.

Як бачимо, сама процедура створення ПФГ в часі є дуже затяжною. За нескладними розрахунками вона триватиме від шести місяців до року. Та й учасниками повинні бути представники далеко не малого чи середнього бізнесу. Звичайно, мало хто з вітчизняних підприємців відважиться вступити в таку довгу процедуру оформлення. Тим паче, іноземні

інвестори, які не зовсім довіряють нашій економічній “стабільності”, ще менше прагнуть бути втягнутими у великі терміни реєстрації. Разом з цим, рішенням Кабінету Міністрів може бути відмова у реєстрації.

Державна допомога офіційним ПФГ при її сьогоднішніх масштабах не може розглядатись як серйозний стимул для набуття такого статусу. До цього часу офіційне оформлення ПФГ – це радше державна фіксація взаємних зобов’язань учасників групи підтримувати між собою партнерські відносини, а не надання яких-небудь переваг чи державного сприяння.

І все ж останнім часом можна навести приклади багатьох об’єднань, що дуже схожі за своєю структурою на класичні ПФГ. Зокрема, ВАТ “Концерн “Галнафтогаз”. У 2001 році львів’яни об’єднали під своїм началом шість компаній: “Івано-Франківськнафтопродукт”, “Ужгороднафтопродукт”, “Хустнафтопродукт”, “Львівнафтопродукт”, “Вінницянафтопродукт”, “Рівненафтобаза”. На сьогодні це об’єднання входить у трійку найбільших власників АЗС в Україні (162 АЗС). Воно володіє мережею АЗС “ОККО” (близько 70 сучасних комплексів). Середньодобова реалізація пального на “ОККО” становить 6,7 т, а в американській мережі Getti – 6, 2 т, у найближчих українських конкурентів коливається в межах 5 т. В червні – серпні 2003 року відбувся перший випуск корпоративних облігацій ВАТ “Концерн “Галнафтогаз” на суму 30 млн. грн. Одним з перших почав впроваджувати систему розрахунків за паливо і послуги смарт-картками “ОККО”-кард, яких сьогодні емітовано уже 11 тисяч штук. Асортимент у магазинах на АЗС має бути схожим на стандартний набір товарів у супермаркеті, що зробить цей бізнес другим за значенням джерелом прибутків холдингу після продажу нафтопродуктів. Організаційна побудова концерну має три основні складові: фінансово-економічну, індустріально-промислову і торговельно-економічну. Щоб стати класичною ПФГ, “Галнафтогазу” потрібно посилити вплив свого банку “Універсальний” на підприємства групи. Для цього необхідно вирішити проблему збільшення частки банку в статутному капіталі центральних компаній (у 6–7 разів порівняно із сьогоднішньою), завершити процес формування ПФГ із врахуванням замкненості виробничих циклів. Розв’язання зазначеної проблеми вимагає перегляду державної позиції щодо участі банківських установ у капіталі промислових підприємств.

Проте вирішення поставлених проблем має відбуватися на засадах науково обгрунтованого аналізу. Необхідно при вирішенні питання щодо створення і реєстрації ПФГ мати державний прогноз розвитку відповідних галузей. Необхідно планувати формування національних ПФГ і, можливо, передбачати входження на український ринок транснаціональних корпорацій.

Треба звернути увагу на важливу роль ТНПФГ – транснаціональних промислово-фінансових груп. ТНПФГ – одна з перспективних форм економічних структур, що надала потужний імпульс процесам в Західній Європі і в кінцевому результаті призвела до утворення Європейського Союзу.

Вважається, що залежно від типу організаційної та структурної побудови ТНПФГ можуть бути [9]:

- вертикально інтегрованими – з підприємствами, що функціонують за принципом замкнутого циклу;
- горизонтально інтегрованими, що об’єднують підприємства з повним технологічним циклом в кількох галузях, охоплюють супутні сфери діяльності;
- конгломеративні – різні і технологічно не зв’язані між собою підприємства при фінансовому контролі з боку головного підприємства.

Для України може бути прийнятним варіант розвитку ТНПФГ у межах СНД. 15 квітня 1994 р. був підписаний багатосторонній Договір про допомогу при створенні і розвитку виробничих, комерційних, кредитно-фінансових, страхових і змішаних транснаціональних об'єднань. Фактично було покладено початок формуванню міжнародно-правової бази створення і функціонування таких структур у межах СНД. 9 жовтня 1997 р. підписаний багатосторонній Договір про регулювання соціально-трудова відносин в транснаціональних корпораціях, що діють на території держав – учасників СНД, в якому закріплені основи взаємовідносин працівників і роботодавців. 6 березня 1998 р. держави СНД підписали Конвенцію про транснаціональні корпорації. Реалізація усіх цих документів здійснюється шляхом укладання міжурядових двосторонніх угод і оформлення на їх базі договорів між безпосередніми учасниками ТНПФГ. При цьому уточнюється низка положень, що відповідають особливостям національних законодавств і враховують форми створюваних ТНПФГ.

Для подальшого розвитку нормативно-правової бази функціонування ТНПФГ у межах Співдружності необхідно прийняти на міждержавному рівні ряд документів, що уточнюють окремі аспекти діяльності таких груп, зокрема про принципи страхування комерційних ризиків, вилучення непрямих податків при експорті та імпорту товарів, про міждержавний лізинг та ін.

Крім того, необхідно усунути невідповідність між національними законодавствами держав Співдружності у питаннях створення і функціонування ТНПФГ, що виражаються у:

- відсутності єдиних формулювань основних понять, пов'язаних з формуванням і діяльністю груп;
- відсутності єдиного механізму і умов входження учасника-нерезидента до складу ТНПФГ з центральною компанією, зареєстрованою в цій країні;
- відмінностях у формах і системі ведення бухгалтерського обліку, які не дозволяють на практиці вести консолідований баланс ТНПФГ тощо.

Однак щодо можливості формування такої конфігурації учасників українського ринку, мають бути зроблені висновки з боку Кабінету Міністрів України, компетентних і зацікавлених міністерств, відомств, окремих українських товаровиробників та їх асоціацій. Необхідно виробити саму процедуру макроекономічного планування, сформувавши склад учасників експертизи доцільності створення національного ПФГ чи прийняття рішення про участь ТНПФГ у виробництві окремих товарів (послуг). При розгляді питання абсолютно не виключена можливість щодо прийняття рішення про недоцільність монополізації конкретної сфери, про необхідність збереження малих і середніх підприємств у певній “галузі”. Таке рішення може впливати з масштабності участі дрібних товаровиробників у виробленні конкретного виду продукції (чи наданні послуг). Фактором макроекономічного планування розвитку національного сектора ПФГ має бути також мале та середнє підприємництво. Національні інтереси держави складаються з інтересів усіх гілок бізнесу, усіх форм власності, а також вітчизняних та іноземних інвесторів. Ось чому необхідно наголосити на участі у виробленні макроекономічного плану розвитку ПФГ банківських і фінансових установ.

Висновки та рекомендації щодо подальших досліджень. Держава зацікавлена в існуванні ПФГ, а тому потрібно переглянути умови їх створення та функціонування. Необхідно виробити як процедуру розгляду, так і склад учасників та їх повноваження щодо планування розвитку сектора ПФГ в Україні. При цьому вимагає особливого дослідження і

вироблення процедур щодо дозволу працювати на українському ринку для транснаціональних промислово-фінансових груп. Особливою проблемою є визначення спеціального державного органу, який має керувати макроекономічним плануванням розвитку сектора ПФГ в Україні. Таке питання могло б бути делеговано Міністерству економіки та з питань європейської інтеграції України. Саме конгломерат як тип побудови ПФГ визначає необхідність піднятися над галузевими інтересами, інтересами підприємств промисловості, транспорту, будівництва та інших галузей, банківських установ, страхових та фінансових компаній, що пов'язані з певними групами власників. Окрім того, назване міністерство може взяти на себе визначення доцільності міжнародної співпраці, участі у європейському чи світовому поділі праці. В іншому випадку має бути прийнято рішення щодо недопущення іноземних підприємств на ринок України задля збереження робочих місць, недопущення зростання рівня безробіття і соціальної напруженості. Щодо соціального аспекту, то необхідно також залучення Міністерства праці та соціальної політики України. Його висновок має бути вирішальним при оцінюванні соціальних перспектив розвитку ПФГ чи ТНПФГ.

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність”. Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121 – III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 1–2. – Ч. 1. – С. 1–52. 2. “Про промислово-фінансові групи”. Закон України від 21 листопада 1995 р. № 437/95ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 23. 3. Алексеев І.В. Диверсифікація і проблеми складу учасників ПФГ // Franz Peter Lang und Reinhold Glass (Hrsg.) “Bedeutung und Probleme aussenwirtschaftlicher Beziehungen der Transformationsstaaten unter besonderer Berücksichtigung ausleandischer Direktinvestitionen“. Beitrage zur 11. Gemeinsamen Wirtschaftskonferenz in Schirgiswalde vom 18. Bis 19. Mai 1999. – Braunschweig: Technische Universität Braunschweig. – AP-Nr. 99/12. – Р. 78–84. 4. Алексеев І.В. ПФГ, грошово-кредитна система і стабільність підприємницького середовища // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Фінансові механізми активізації підприємництва в Україні: Зб. наук. пр. Ін-ту регіональних досліджень. – Львів, 2002. – Вип. 2 (XXXIII). – Ч. 1. – С. 80–85. 5. Антекар С.С., Жнякин Б.А., Фролов Н.Ф. Организационно-экономические основы формирования ПФГ конечной продукции: Препр. / Ин-т экономики пром-ти НАН Украины. – Донецк, 1997. – 20 с. 6. Антекар С.С., Краснова В.В., Фролов Н.Ф. Финансово-промышленные группы и их роль в структурной перестройке национальной экономики: Препр. / Ин-т экономики пром-ти НАН Украины, Донецкий госуд. ун-т. – Донецк, 1997. – 20 с. 7. Кузьмін О.Є., Алексеев І.В. Глобалізація банківської діяльності і проблеми створення ПФГ // Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: Збірник наукових статей. – Харків: Основа, 2001. – С. 5–6. 8. Фролов Н.Ф. Промышленно-финансовые группы конечной продукции и образуемые по принципу конгломерата. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999. – 24 с. 9. Мельников В. Перспективы развития транснациональных финансово-промышленных групп СНГ // http://www.ptpu.ru/issues/3_00/14_3_00.htm